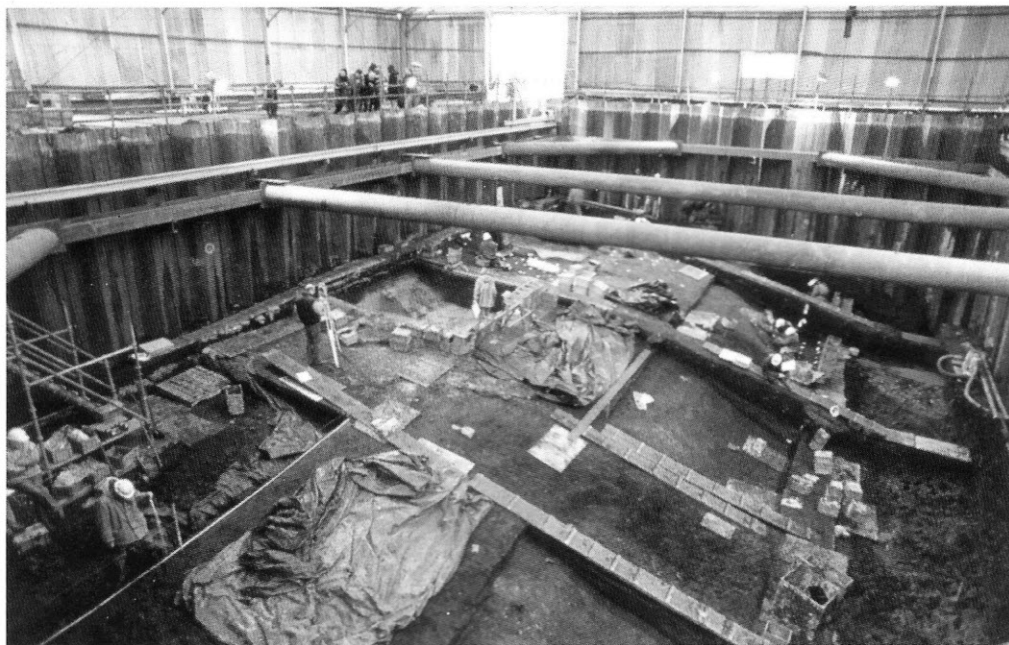

Hardinxveld-Giessendam: Site 4 'Polderweg' Vanaf begin september werd een opgraving uitgevoerd van een Laat-Mesolithische woonplaats op een overdekte donk in de gemeente Hardinxveld-Giessendam. De locatie was in 1995 ontdekt bij de prospectie van het tracé van de Betuweroute en in 1996 met een aanvullend archeologisch onderzoek in kaart gebracht en gewaardeerd, alles in opdracht van de Projectgroep Archeologie Betuweroute, Nederlandse Spoorwegen-Railinfrabeheer. De opgraving werd uitgevoerd door de firma Archeologisch Onderzoek Leiden BV, naar een ontwerp en in opdracht van voornoemde Projectgroep.

Het betreft een klein Laat-Pleistoceen rivierduin (of donk), niet groter dan circa 1 ha en met een top op 5 m -NAP. Er is een werkput uitgegraven van 18,5x30 m, voorzien van een gestempelde damwand tot een diepte van ruim 20 m en een in de ondergrond geïnjecteerde waterkerende laag waterglas. Deze kuipconstructie werd door middel van een open bemaling drooggehouden, waardoor de opgraving van de diepste vondstniveaus mogelijk was. De gehele put werd overdekt met een grote tent ter bescherming tegen regen en vorst. De opgraving vond plaats in de Holocene afzettingen die de zuidhelling bedekken. De werkput ontsloot een hoekje van de donk, een zone van hellingafzettingen (een colluvium) en een zone van moerasafzettingen direct naast de donkrand.

De donk is gebruikt als woonplaats in de periode 5600-4900 cal BC. In de loop van deze bewoningsperiode werd de donk steeds kleiner en verdween als gevolg van de grondwaterstijging geleidelijk onder de Holocene veen- en kleiafzettingen. Hierdoor is een grote rijkdom

Afb. 1. Hardinxveld-Giessendam: Site 4 'Polderweg'. Opgravingsput 'Polderweg'. Foto: G. Beernink.

Afb. 2. Hardinxveld-Giessendam: Site 4 'Polderweg'. 'Trijntje'. Foto: G. Beernink.

aan archeologica, inclusief artefacten van vergankelijke materialen, in een natuurlijke stratigrafie en in de oorspronkelijke verspreidingspatronen, zonder latere verontreiniging of verstoring op de *site* geconserveerd. De combinatie van ouderdom en condities zijn buitengewoon zeldzaam en maken de *site* van Europese betekenis.

Er zijn vier fasen onderscheiden. De hoofdperiode (fase 1, circa 5600-5400 cal BC) omvat meer dan 90% van het vondstmateriaal. De schaarse hieraan voorafgaande sporen en vondsten zijn ondergebracht in een fase 0. Na een bewoningshiat is de locatie opnieuw in gebruik genomen tussen circa 5200 en 4900 cal BC. Daarbij zijn op stratigrafische gronden twee fasen te onderscheiden (½ en 2). In fase 1 bevindt de opgraving zich direct naast de woonplaats, waarschijnlijk in de contactzone met het omringende moerasgebied, dat grotendeels uit open water bestond. In fase ½ en 2 hadden de plassen plaats gemaakt voor een veenmoeras en was de woonplaats (door de waterstijging) noordwaarts verschoven. De opgraving betreft slechts de enige moeras-randzone. De relatief schaarse vondsten lijken meer met deze positionering dan met een geringere bewoningsintensiteit samen te hangen: in de prospectie zijn ook voor deze fase(n) forse archeologische niveaus gekarteerd.

Fasen 0, 1 en ½ moeten als Laat-Mesolithisch worden bestempeld, op basis van het volledig en significant ontbreken van zowel resten van cultuurgewassen als van andere huisdieren dan de hond. Fase 2, met een datering omstreeks 5100-5000, mag op grond van het voorkomen van een bescheiden hoeveelheid zeer eenvoudig aardewerk als de vroegste manifestatie van de Swifterbant-cultuur worden aangemerkt, maar is eveneens niet-agrarisch.

Het vondstmateriaal omvat naast het genoemde aardewerk grote hoeveelheden vuursteen, enkele tientallen rolstenen van kwartsiet en kwarts, vele duizenden botten van zoogdieren, vogels en reptielen, waaronder honderden stukken met bewerking en fraaie bijlen van edelhertgewei. Visresten zijn bijzonder overvloedig, naar schatting zijn 2.000.000 fragmenten geborgen! Spectaculair zijn de voorwerpen van hout – peddels, een boog, een bijlsteel, hout met kasporen, en verder enkele fragmenten van touw en een aantal gefossiliseerde zwammen. In het ontsloten deel van de donktop werd een serie forse kuilen aangetroffen, waarvan de grootste mogelijk een functie als onderkomen hebben gehad. Daar bevonden zich ook twee menselijke begravingen, de oudste van ons land, en drie bijzettingen van honden.

Tezamen met het landschapsgenetisch onderzoek, de pollenanalyse en de studie van een groot aantal monsters van macroresten is voor de eerste maal in Nederland en wijde omgeving een gedetailleerd levensbeeld van de jager-visser-verzamelaar-gemeenschappen van het Mesolithicum mogelijk.

De donk blijkt niet gebruikt te zijn geweest als (kortstondig) jachtkamp door kleine groepjes jagers en vissers, maar in elk geval in fase 1 door gehele huishoudens en dus als 'basiskamp'. Deze mensen hadden verre contacten naar het zuiden, met de bandkeramische boeren op de lössgronden, blijkens enkele vuurstenen pijlspitsen. De grootste stenen, waaronder een blok vuursteen van enkele kilo's en een blok kwartsitische schist, moeten respectievelijk uit Zuid-Limburg en de Ardennen stammen. De vroegste fabricage van aardewerk zal ook zijn inspiratie uit deze richting hebben gekregen. De introductie van akkerbouw en veeteelt heeft later, mogelijk aanzienlijk later plaats gevonden, doch vóór 4000 cal BC, het oudste niveau van de Hazendonk in Molenaarsgraaf. Zo belooft 'Polderweg' een sleutel-*site* voor onze kennis van het begin van het Neolithisatieproces in het Beneden-Rijnbekken te worden. Daarnaast zal vergelijking met soortgelijke complexen in Zuid-Scandinavië ons veel leren over de culturele differentiatie en de culturele samenhang van Noord-Europa aan het einde van het 6e millennium voor Christus.

Faculteit der Archeologie, Universiteit Leiden

L.P. Louwe Kooijmans